

Gerold **L**ászló

Drámák különféle anyagokból

„CSAK NŐK...”

Federico García Lorca: *Bernarda Alba háza*

Nem tudom, nem néztem utána, bár talán illett volna, de gondolom, hogy azok, akik ezzel behatóan foglalkoztak, megtették, s felfedezték Lorca-ban a ma oly divatos feminista szemlélet egyik meghatározó íróját. Lorca azon kevesek közé tartozik ugyanis, akik valóban mélyen látnak bele a női lélekbe. Mit ad isten, ezt férfiként teszi, ami már önmagában eléggé rendhagyó, legalábbis a nevezett szemlélet jelesei szemében, akik szerint a női lélek megközelítésére elsősorban a nők illetékesek és lehetnek hitelesek. Lorca azonban, amint több színpadi műve, mint például a *Mariana Pineda* című néprománc, a *Csodálatos vargáné* című szilaj bohózat, a *Yerma* című tragikus költemény, a *Rosita leányasszony vagy a virágnyelv* című granadai költemény a kilencszázas évekből is tanúsítja. Ebbe a sorba tartozik, sőt, talán éppen a legjelentősebb műve az asszonyok drámája Spanyolország falvaiban alcímet viselő *Bernarda Alba háza*, Lorca tragédiaciklusának utolsó darabja, melyet két hónappal halála előtt fejezett be.

Lorca ezekben a darabokban a női lélekről ír, legkivált, ha ez így kimondható, a *Bernarda Alba házában*, melynek szereplői kizárólag nők. Ahány nő, annyi női lélek. Egyetlen család hét nőtagja, a nyolcvantól a húszévesekig lazán számítva három nemzedék él együtt bezárva, ahogy a férj és az apa halála után a ház és család ura s parancsolója, a nyolcéves gyászt meghatározó hatvanéves Bernarda rendelkezik: „Nyolc évig tart a gyász, s addig ebbe a házba szellő se fújhat be az utcáról. Úgy kell majd élnünk, mintha téglával falaztunk volna be ajtót, ablakot. Így volt ez az apám, így a nagyapám házában is. Addig majd a kelengyéteket varrjátok. Akad a ládafióban vagy hús vég vászon, abból kiszabhatjátok a párnákat és a lepedőket” – András László fordításában olvassuk/halljuk. S akiket nyolcévi kelengyevarrásra ítél, öt lány, a harminckilenc éves Angustias, a harmincéves Magdalena, a huszonhét éves Amelia, a huszonnégy éves Martirio és a húszéves Adela.

Minden adott ahhoz, hogy tragédiává fokozódjon ez a drámai szituáció. Egy embertelen kényszerhelyzet, amit egy eszelős eszme irányít, s öt életre, szerelemre vágyó nő, akiknek semmi esélyük nincs arra, hogy reményeik valóra váljanak. A lázadás elkerülhetetlen, törvényszerű. S aki lázadni mer, ugyancsak törvényszerű, a legfiatalabb lány, akiről nővérei irigységgel elegy sajnálattal állapítják meg: „Szegényke! Ő a legfiatalabb köztünk, és még remél. Legalább ő boldog lehetne!” Csakhogy Adela nem elégszik meg ennyivel: „Nem szokom meg! Nem akarok rabságban élni. Nem akarom, hogy elfonnyadjon a testem, mint a tiétek, nem akarok szobában megaszalódni. Holnap újra felveszem a zöld ruhámat, és kimegyek az utcára! Ki akarok menni innen!” Majd néhány fokozattal magasabbra kapcsolva: „...még az anyámon is átgázolnék, hogy eloltsam a tüzet, ami a combjaimban futkos, és a számon ég”. S aki így gondolkodik, az nem rettenhet vissza semmitől sem. Attól sem, hogy elszerezesse legidősebb nővérétől az annál tizenöt évvel fiatalabb vőlegényét, s attól sem, hogy amikor kiderül, a férfit Bernarda puskalövése végleg elűzte a háztól, magával végezzen.

Valaki azt kérdezte, amikor hallotta, mit mutat be a színház: kinek kell ez ma, érdekel valakit ez a történet? Érdekel(het). Mint minden örök emberi történet, mint olyan sorsok, amelyeket bármely (engedtessék meg ez a suta bonmot-t!) eszement eszme tönkretesz, tönkretehet, tragédiába kerget. Attól függetlenül megrendítő ez balladába éppen úgy, mint tragédiába illő történet, hogy a sötét színek közé csillogó szálakat is sző az író, s hogy a közönség, kivált a fiatalabb nézők, jót nevetnek azon, ami egykoron tragikus volt, talán nem csak spanyolföldön. Ezek a derűsebb pillanatok kétségtelenül szükségesek ahhoz, hogy a fehér falak között formálódó sötét tragédia árnyaltabb, emberibb legyen.

Az újvidéki bemutató közönsége pontosan érezte, mikor hogyan kell reagálnia, s ezzel aktív segítséget nyújtott a különben szinte hibátlan előadás kibontakozásához. Radoslav Milenković rendező ezúttal lemondott eddigi itteni előadásain tapasztalt értelmetlen, erőltetett ötleteiről (lásd: *Sirály, Lila akác, Verseny!*) és gondosan ügyelt a helyzetek pontos kialakítására, illetve a helyzeteken belül megmutatkozó színészi jellemábrázolásra. S ez többnyire sikerült is neki. Két esetben lehetne esetleg vitánk a rendezővel a helyzetteremtés és egy esetben a színészi szerepformálás dolgában.

Nem vagyok meggyőződve, hogy Adela lázadása azzal nyer valamit, hogy végső tiltakozásul lerántja magáról a ruhát, és meztelenül áll a család és a közönség előtt. Megdöbbenő, impresszív, de nem valószínű, hogy rendelkezik igazi többletértékkel, bár, ez is igaz, lényegében nem zavar. Kevésbé vélem szerencsésnek a befejezést, amikor az asztalról felkapott puskával Adela átszalad saját szobájába s végez magával, amire a Poncia, a szolgáló, Bernarda utasítására utánarohan, s háromszor nekiveselkedik az ajtó feltöré-

sének, először testi erejével, majd kétszer különféle szerszámokkal, ami kicsit sok, szinte komikussá teszi a drámai pillanatot akkor is, ha ezzel a rendezés talán a bizonytalanságból adódó feszültséget (mi történt a szobából hallatszó lövés nyomán?) kívánta fokozni. Ugyancsak túlzás, hogy amikor Ponciának sikerül betörnie az ajtót, Bernarda bemegy a lányához, a szobából könyékig véres kézzel tér vissza. A „vér” látványa, bármennyire is döbbenetes, ebben az esetben oktalan, kevesebbet mond, mint az a monológ, amellyel a döbbenet megjelenő Bernarda pontot tesz a történet és az előadás végére: „Én nem akarok zokogást. Szemtől szembe kell nézni a halállal. Csend legyen! Hallgassatok, ha mondom! Akkor sírj, ha egyedül maradsz. Elmerülünk mindnyájan a gyász tengerében. Ő, Bernarda Alba legkisebb lánya, szűzen halt meg. Hallottátok? Csend! Csend, ha mondom! Csend!”

A Lorca-bemutató színészi alakítások tekintetében is az utóbbi évek egyik legjobb, mindenképpen legegyszerűsebb színvonalú előadása. Egyetlen kivétel Jankovics Andrea Magdalenája, aki szinte végig meghatározatlan, nem rendelkezik karakteres jellemvonásokkal, s csak gondolhatjuk róla, hogy talán ő a mindenkire irigy húgocska. A többiek esetében nincsenek ilyen dilemmáink. Hogy életkor szerint haladjunk: Jaskov Melinda rártartással demonstrálja az Angustia semmiképpen sem megillető kegyet, ami a hagyomány szerint a legidősebb lánynak kijár, hogy elsőnek mehet férjhez, attól függetlenül, hogy számára is világos, a nálánál jóval fiatalabb férfinak nem ő kell, hanem a hozománya. Érezni, tudja, azt kapja, amit sem koránál fogva, sem testi adottságai folytán nem érdemel meg. Crnkovity Gabriella f. h. néhány jól eltalált, pontos gesztussal fejezi ki a mindig zavarban levő Ameliát. Nagyon jó debü. Ferenc Ágota a púpos Martirióban a látszólag minden reményről lemondott, sorsába beletörődött, de a lelke mélyén elégedetlen s alattomos, sőt gonosz nőt jeleníti meg. Adela: Táborosi Margaréta. Az övé a leghálátlanabb szerep, hiszen a lázadás elszántsága eleve redukálja a színész jellemformáló terét. Magasra emelt fejjel, kihívó tartással azonban sikerült megmutatnia másságát, s egyben mintegy előlegeznie saját tragikus sorsát. Az a határozottság, amivel magával ragadja az asztalon levő fegyvert, amelyből néhány perccel előbb Bernarda lőtt a csalárd vőjelöltre, hiteles drámai pillanat. Az előadás további, ugyancsak nő szereplői (férfi egy sem jelenik meg, csak beszélnek róluk!) a két szolgáló és a vendég Prudencia. Poncia, a ház évtizedek óta mindenek szolgálója, egyszerre afféle játékmesterként van jelen és a józan felfogás megtestesítője is, aki azonban alárendelt helyzeténél fogva, bár megpróbál udvari bolondként ellenvéleményt képviselni, nem lehet hatással a történet alakulására. Józan, bizonyos elementáris derűt sugárzó lénye azonban így is ellenpontként funkcionál ebben az egyre sötétebb színekből építkező történetben. S hogy Ponciát ilyennek látjuk, az Ábrahám Irén alakítását dicséri. Hason-

ló ellentét szerepe van a látogató Prudenciának és Bernarda anyjának, a nyolcvanéves Josefának. Az előbbi Elor Emina elrajzoltan, erős karikatúrisztikus vonásokkal ábrázolja. Hogy erre szükség van-e, az megítélés kérdése, tény viszont, hogy az ábrázolás következetes. Josefa ziccerszerep, elég megjelennie, azonnal sikere van, hiszen a kislányként viselkedő matróna, aki mindenáron férjhez akar menni, eleve komikus. Faragó Edit ennek igyekszik megfelelni. Kokrehel Júlia f. h. kiválóan debütál a szolgálólány szerepében, nincs egyetlen pillanata sem, melyben ne lenne a történelem belül, ne fejezné ki pontos gesztusokkal a szerep társadalmi helyzetét, de arra is talál módot, hogy kívülről nézze a többieket, így „mondjon” véleményt a Bernarda házában zajló vircsaftról.

Végezetül, akivel, s amivel kezdeni illett volna a színészi teljesítmények értékelését: Banka Livia Bernardája. Precízen felépített, jól árnyalt alakításában együtt van a rögeszmés, senkire és semmire tekintettel nem levő, gőgös, ellentmondást nem tűrő zsarnok („gőgös vagyok, mert lehetek”), az idejétmúlt elveket érvényesítő anya („Szólj, ha szól hozzád, nézz rá, ha rád néz. Akkor majd elboldogultok.”) és a látszat mögött rejlő, pletykákra kíváncsi nő. Bernardán múlik a történet drámaiságának fokozása, s Banka Livia ennek a feladatnak is hibátlanul eleget tesz. (*Újvidéki Színház*)

SLÁGER ÉS ÉLET

Müller Péter: *Szomorú vasárnap*

A sláger és a népdal rokonok. S ezen senki se botránkozzon meg, és ne is vádoljon meg azzal, hogy nem tudok különbséget tenni a giccs és a valós művészi érték között. Mert ez a rokonság sláger és népdal között két vonatkozásban valóban létezik, kimutatható. Egyrészt abban, hogy mindkettő olyan általános helyzeteket idéz, amelyek bárki számára lehetővé teszik, hogy azonosuljon a sláger, illetve a népdal fiktív megszólalójával. Beleképzelve magát az adott helyzetbe. Mindkettő népszerűségének ez a magyarázata, sőt titka, ami természetesen nem jelenti a sláger és a népdal értékazonosságát is. Másrészt pedig abban hasonlítanak, hogy a sláger is, akár a népdal, önálló életet él, ha nem is olyan mértékben, mint a népdal esetében, elszakad a szerzőjétől, hallgatjuk, énekeljük anélkül, hogy tudnánk, hogy fontos lenne, ki írta, ki komponálta.

Vannak ellenben slágerek, amelyek szervesen kötődnek létrehozójukhoz. Ha halljuk őket, többnyire tudjuk, ki az elkövetőjük. A magyar slágeriparban ilyen Seress Rezső esete. A kis Seressé, aki – úgy hírlik – se zongorázni nem tudott tisztességesen, se a kottát nem ismerte, slágerei mégis az ő eltulaj-

doníthatatlan alkotásai. Olyan slágerekről, mint az *Engem még nem szeretett senki*, a *Szeressük egymást, gyerekek* vagy az *Én úgy szeretnék részeg lenni*, de kivált a *Szomorú vasárnap*, illik tudni, hogy ezek Seress-számok.

S ami ugyancsak nem mellékes, Seressnek az élete volt a sláger. Nem csak slágereket írt, de az életét mesélte el slágerekben. Abban a korban, amely egy cseppet sem volt nótás kedvű, de éppen ezért lehetett sikerük az olyan soroknak, mint „Meghalt a földön az emberi szeretet”, „Vége a világnak, vége a reménynek”, „Oly nehéz embernek lenni” vagy: „Az ember egy porszem, nem látja senki, / S e porszemnek kell mégis embernek lenni!”

Élet és sláger találkozott, s ez már elegendő ahhoz, hogy zenés játék szülessen. Született is Müller Péter közreműködésével, aki nem slágerek füzérét kívánta drámai rendbe szedni, hanem egy slágerszerző emberi drámáját kívánta megidézni. Afféle dokumentumjátékot írt, melyben Seress Rezső életét az általa írt, előadott, pontosabban a pesti Kispiában két ujjal elpötyögtetett, slágerekkel dúsítva viszik majd színre. Jól számított: az egykori világláger, ma is népszerű dal, a *Szomorú vasárnap* című zenés játék elég gyakran színpadra kerül. Itt a Vajdaságban az Újvidéki Színházban volt látható 1991-ben, két szereposztásban, s most a szabadkai Népszínház vitte színre Kovács Frigyes rendezésében, Pálfi Ervinnel, G. Erdélyi Herminával és Szőke Zoltánnal. A bemutató fogadtatásából ítélve sikeres szériában lesz műsoron. S ezen némi kritikusi okvetetlenkedés sem fog változtatni.

Hogy Seress Rezső élettörténetének előadásában elkerülje az időbeli linearitást, s egyben, hogy a közönség számára izgalmas, váratlan mozzanatokból építkező drámává formálja a slágerszerző életét, Müller az emlékidézés technikáját alkalmazza. Seress szerelmével, Helénkével és a mindig kéznél levő Jani pincérrel, ki hol katona, hol pap, hol szerető, felidézik a slágerszerző életének fontosabb epizódjait, melyek már azért sem szűkölködnek drámaiságban, mert a kor, melyben Seress élt, igencsak vészterhes volt, nemcsak egy zsidó számára. Ehhez szolgálnak zenei aláfestésként vagy talán inkább zenei dokumentumként Seress ismert slágerei.

Következésképpen a műfajilag zenés játéknak nevezett darab főszerepe színészi és énekesi felkészültséget igényel. Szabadkának van fölöttébb megfelelő színésze erre a szerepre: Pálfi Ervin. Kiváló muzsikussal s kiváló színésszel. A bemutató mégis némileg elmarad a várttól. Az első részben mintha nem találta volna meg a fogást a figurán, s ezért túl harsány, teátrális, érezhetően színész, aki előadja a Seress Rezső nevű emberke történetét, s nem maga Seress. A második részben viszont rátalál Seressre, a magánemberre, őt látjuk, s nem a színészt, aki Seress kelti életre. Az sem kizárt, hogy a bemutató izgalma az oka Pálfi kezdeti harsányságának, s a következő előadások nézői már kiegyensúlyozottabb és hitelesebb alakítást látnak.

Pálfi két társa, G. Erdélyi Hermina és Szőke Attila, kiváló partnerek. Mindketten több kisebb epizódban jeleskednek helyzetteremtő és alakformáló ügyességgel.

Megkerülhetetlen az előadás záró jelenete. Ebben kap szerepet a magasban mindvégig lebegő ablakkeret, melyről egészen a záró jelenetig azt kell gondolni, hogy afféle mementó, amely utal Seress öngyilkosságára, arra, hogy kiugrott a kórházi ablakon, és mintegy előre „elmondja” az élet zárópoénját. Szinte felesleges. Még akkor is, amikor Pálfi az életből, az életéből távozó Seressként lelép a színről: elindul kifelé, az ajtóhoz érve megáll, visszafordul, csak egy fejszecsapás esik rá, s elmondja búcsúmondatát. Ezzel, gondoljuk, vége a történetnek. Itt befejeződik az előadás. De nem, mert ebben a pillanatban életre kel a magasban levő ablakkeret, inogni kezd, az ablakszárnyak kinyílnak. Közben pedig megszólal Lajkó Félix hegedűje, a címadó dalt, a *Szomorú vasárnapot* halljuk jellegzetes lajkófélixes drámai intonációban. Mintha más szerzemény lenne. Lajkó rapszodikus hegedűjátéka áttemeli a dalt a múltból a mába: Seress Rezső él. Ez a jelenet Kovács Frigyesnek a Szilágyi Nándor tervezte játéktérben játszódó epizódok zavartalan lebonyolítására ügyelő rendezése legszebb pillanata. Mindössze néhány másodperc, amelyben egy élet drámája van. (*Népszínház, Szabadka*)

Tóth Ágota

„Hülye vagy te, Nyilas!”

Móricz Zsigmond: *Légy jó mindhalálig*

Tizenéves iskolásként olvastuk (vagy nem) kötelezően Móricz regényét. Azt mondjuk, fontos regény, a kánon része, vitathatatlanul. Ezért ma is kötelező olvasmány a tizenhárom-tizenöt éves diákok számára. De hányan olvassák el vajon, és hányan érzik magukénak a XIX. század végi történetet? Magáénak tudja-e érezni a mai diák Nyilas Misi harcát, érthet-e valamit a XIX. század szegénység-kérdéséből, az akkori kollégiumi életből, a tanár-diák viszonyokból? Mit adhat a mai diáknak ez a több száz oldalas klasszikus regény?

Móricz szövegéből Háy János írt színpadi változatot. A Háy-szöveget a szabadkai színház két színművésze, Pálfi Ervin és Szőke Attila dolgozta át, a szintén szabadkai Színitanoda diákjai számára. Azt jelenti, hogy ők látnak valamit a Móricz-regényben, amit érdemes ma újra elmondani?